

232. Lébény, Cifrahídi-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) U, Á

2005. április 28-án a Lébény-Barátföldi római tábor védettségi eljárásának helyszíni szemlét tartottuk a KÖH budapesti (Jankovics B. Dénes, Nagy Levente) és soproni (Figler András, Losonczy Máté) munkatársainak részvételével.

A helyszíni szemle során a római castrum-és vicus tágabb környezetét is bejártuk. A tábortól DNy-ra egy hosszúka, enyhén ívelt kiemelkedésen, szántott felületen nagy szórtságban jellegtelen (neolitikus?) őskori és jellegzetes Árpád-kori (12–13. sz.) kerámiatöredékeket találtunk. Az őskori leletek a domb déli oldalán és közepén, az Árpád-kori leletek az É-i felén kerültek elő. A domb közepén felszántott, sárga agyagos foltokat is lehetett látni. A kevésbé intenzív lelőhely nem kapcsolódik a római táborhoz, csak közvetlenül határos annak településével illetve temetőjével, és a limesúttal, felületén római leletek nem kerültek elő.

A leletek a Hansági Múzeumba kerültek.

ASZT ÁGNES

233. Litér, Papvásárhegy

(MRT 2. k. 29/7 lh.)

(Veszprém megye) U, B, LT, A

A 71. sz. út litéri elkrülő szakaszán a 2004-ben megkezdett feltárás folytatásaként 2005 tavaszán feltártunk további 161 objektumot. A nagy feltárási terület ellenére az alacsony objektumszámot az magyarázza, hogy az út nyomvonala a lelőhely szélét érintette csak. Az egykori Felsődaka-pusztával szemben, a Séd széles, ingoványos medencéje felett emelkedő 50 m magas dombon halad keresztül a tervezett út. A feltárás eredményeként a korábban ismert adatoknál sokkal gazdagabb kép bontakozott ki.

A domb lábánál, az ingoványos terület szélén kezdődő, a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúra korai időszakába sorolt település nagy gödreit tártuk fel. A település a domb közepéig húzódott. A DVK későbbi időszakából, a zselízi időszakból két házrészletet és tárológödröket tártunk fel. Ugyancsak a domb lábánál egy kis gödörben mészbetétes díszítésű Furchenstich kerámiát találtunk. A korai bronzkort két kis gödör képviselte. A domb tetején kelta kori gödröket tártunk fel, kevés leletanyaggal. Találtunk továbbá három avar kori házat, az egyikben csontvázas temetkezéssel.

S. PERÉMI ÁGOTA – REGENYE JUDIT

234. Lőrinci határa

(Heves megye) Pa?, U, B, LT, Sza, A, Á, Kk

2005. március 1. és december 31. között több részletben terepbejárást végeztünk a Zagyva-völgy K-i oldalán. Lőrinci Bikanyilas, Kápolna-dűlő, Csaramonta, Páskom, Hegymeg-dűlő és Petőfibánya nevű határrészében összesen 16 lelőhelyet regisztráltunk.

A gyűjtött leletanyag: kovaleletek (magkő, penge, szilánkok, magkőtálp, nyersanyagdarabok), obszidiánmagkő, továbbá neolitikus, rézkori, bronzkori, kelta, szarmata, avar, Árpád-kori, középkori kerámia.

A leletanyag a Dobó István Vármúzeumba került. Konzulens: dr. Ringer Árpád.

Munkatársak: Gutay Mónika régészhallgató, Kerékgyártó Gyula.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

235. Maglód, 1. sz. lelőhely

(Pest megye) R, B, Szk, Sza, LT, A, Á

Az M0 autópálya Pest megyei DK-i szakaszának építését megelőző régészeti feltárás során az M5 autópálya és az M0-4 főút csomópontja, valamint a 31. sz. főút közti szakaszon dolgoztak 2005-ben a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai. Az összes lelőhelyet számítva ebben az évben kb. 100 000 m²-t tártunk fel május és november között. A 2001. és 2002. évi munkákkal együtt összesen közel 900 000 m²-t tártunk fel. Mindegyik lelőhelyen a vezető geodéta Érdi Benedek volt, munkatársa Peuser Lóránt. Informatikusok: Zoltán S. Péter és Tóth Károly. A teljes M0 feltárás koordinátora: dr. Tari Edit.

2005. június 27. és november 22. között 32 500 m²-en összesen 961 objektumot tártunk fel. A lelőhely domboldalon található, Ny-ról Ecsér, K-ról Maglód, északon a két települést összekötő műút, délen a vasút határolja. A lelőhelyet két szakaszban tárjuk fel: 2005-ben elkészült a teljes autópálya nyomvonal, illetve attól keletre a zajtompító felület északi fele. A lelőhely további részeit 2006-ban kutatjuk. A nagy, egybefüggő felületen több korszak emlékének különíthető el.

A késő rézkori településrészlet a lelőhely nyugati és déli részére terjed ki, dél felé áthúzódik a mesterséges terephatárt jelentő vasúti töltésen. Azonos az Ecsér 6. sz. lelőhely badeni telepével. Az ÉK-en húzódik a dombtetőn késő bronzkori hamvasztásos rítusú temetkezéseket találtunk. A szkíta településrészlet kiterjed a lelőhely teljes északi felére. A szomszédos nyugati domboldalon (Ecsér 2. sz. lelőhely) kelta emlékének áthúzódik a lelőhely déli felére. Ugyancsak a domb tetején kora avar kori temetkezésekből álló sírcsoportot tártunk fel, az avar kori sírok néha vágják a bronzkori temetkezéseket. A 13–14 századi településmaradványok szórvaosan kerültek elő a lelőhely déli felében.

A badeni kultúra időszakából 77 gödröt tártunk fel. Háromban zsugorított csontváz feküdt, ezeknek néhány kerámiatöredéken kívül más melléklete nem volt. Nagyméretű, durva kivitelezésű tárolóedény több beásásból került elő, darabjaik néha látványos cserépréteget alkottak. További jellegzetesség volt a gödrökbe dobált kutyá, juh/kecske és szarvasmarha váz, vagy vázrész. Nyolc gödörben találtunk teljes szarvasmarha csontvázat. Az egyikben két szarvasmarha is volt, köztük egy nagyméretű fazék volt elhelyezve. Öt szarvasmarhának a feje a hátára visszahajlított helyzetben volt.

Néhány esetben a gödörben rakott tűz nyomait figyeltük meg, amelyek átégették, vörösre színezték a gödör agyagos, homokos alját. A feltárt terület egyik jól körülhatárolható részén a gödrök mellett több tűzhely platniját bontottuk ki. Az agyagos-homokos altalajt simították/döngölték, erre rakták a tüzet, amelytől keményre átégett a talajréteg, de sem agyagtapasztást, sem a platni alatt cserepet vagy követ nem találtunk. A datálást a tűzhelyek és a badeni gödrök egymáshoz való viszonya, illetve a badeni gödrök aljában hasonlóképpen kialakított tüzelőhelyek teszik valószínűvé.

A késő bronzkori temető 47 sírja az urnamezős kultúra váli csoportjához sorolható. A sírokon kívül ebből a korszakból származik egy árok és több gödör is. A temetkezések egyharmada urnasír. Az urnának használt edények típusa nehezen rekonstruálható, mivel ezek nem túl mélyen, részben a humuszban, részben az altalajban helyezkedtek el. Beásásuk nehezen volt megfigyelhető; a markoló a humuszolás során felső részüket általában elvágta, sokszor csak legaljuk maradt meg. Kivételt képez a 153. sz., teljesen ép, gömbös testű urna, melyet turbántekercses tálkával borítottak le. Általában tisztán megfigyelhetők voltak az urnába helyezett emberi csontmaradványok. A 92. sz. urnába kisebb bögrét helyeztek, a 180. sz. temetkezés urnaként szolgáló nagyobb táljában pedig több kisebb edényt is találtunk.

Az urna magányos eltemetésénél gyakoribb a szórt hamvas temetkezési rítus, melynek során a sírgödörbe több, különféle típusú edényt, esetenként urnát helyeztek. A sírgödrök alakja általában lekerekített sarkú téglalap, de van ovális, kerek és szabálytalan is. A hamvakat vagy az urnába, vagy egy nagyobb tálba, vagy a sírgödör aljára szórták. Az urnát általában tálkával fedték le. A hamvasztásra utaló koromfoltok és emberi csonttörmelékek általában egy, vagy több kisebb kupacban, de többször a teljes sírgödörben szétszórva jelentek meg. Az emberi csontok néha az égetés ellenére is jól megmaradtak. Néhány szórt hamvas sírt kőpakolással fedtek. A szabálytalanul elhelyezkedő kövek 30–40 cm vastag réteget alkottak, mely alatt az edények rendszerint összenyomódtak. Néhány sírt csak részben fedtek kövekkel. Találtunk továbbá olyan gödröket is, melyekben kőréteg vagy kőpakolás volt, a temetkezés minden egyéb jele nélkül.

Az edények teste a föld súlyától általában összenyomódott, a kihajló peremek letöredezték. Előfordult, hogy az edényeket eleve összetörve helyezték a sírba. Ezekben rendszerint több az ékszermaradvány. A 196. sz. objektumban (talán sír) jobbra csak bronztörmelékét találtunk. Több sírban vegyesen fordultak elő az ép és a valószínűleg szándékosan széttört edények. A 43. sz. sírban az apró darabokra tört edénytöredékek a sírgödör egészét kitöltötték, köztük csonttöredékek és egy bronztű maradványai is voltak.

Az utólagos bolygatások miatt bizonyos esetekben a temetkezésre csak néhány edénytöredék és csont, valamint kisebb kormos folt utalt.

Néhány objektumról nem tudtuk biztosan megállapítani, hogy temetkezés, vagy valamilyen rituális tevékenység nyomát őrzi.

A 197. sz., méhkas alakú gödörben turbántekercses táltöredékekkel együtt zsugorított vázas temetkezést találtunk. Ezenkívül a környéken előbukkant egy nyújtott vázas temetkezés is, ennek gödrében azonban nem találtunk leleteket.

A sírok jellegzetes edénytípusa a levágott, vagy kihajló, síkozott peremű, kúpos, vagy hengeres nyakú, gömbös testű, simítással, vagy hornyolással díszített, néha kerekded füllel ellátott urna. Igen sűrűn fordult elő a nagyméretű, kihajló, síkozott peremű, rövid nyakú, vállán függőleges kannelurával díszített, mély tál. A síkozott peremeket gyakran átlyukasztották. A kisebb méretű, sekély, behúzott peremű, általában turbántekercses tálakból egy sírban több is előfordulhatott. Ritkábbak a gömbszelet alakú tálak, az omfaloszós tálkák, a bögrék, a magasított fülű és a talpas tálkák. A hordós testű, kihajló peremű, bordával, bütyökkel díszített, vörös, vagy sárga fazekak csak töredékekben fordulnak elő. Ez utóbbi típustól eltekintve az edények anyaga szemcsés, szürkésbarna színű.

Bronzékszer több sírban előfordult, leggyakoribb a henger alakú bronzgyöngy, a csavart nyakperec, a huzalból spirálosan kialakított gyűrű, bronztű. A 25. sz. sír tele volt huzal-, lemezke- és gyöngytörmelékkel.

Többször találtunk húsmellékletre utaló állatcsontot, a 164. és 165. sz. sírokban például egy-egy turbántekercses tálkába helyezve. Szórványosan fordult elő a sírokban pattintott kötőredék.

A sírgödrökből, de nem ritkán az edényekből speciális leletek, játékok, a hitvilághoz kapcsolódó tárgyi emlékek, „varázseszközök” sora került elő. Az 1. sz. sír edényeiben agyagból készített pörgettyű, csillagocskák és egyéb agyagtárgyak voltak. A 93. sz. sírban az edények, bronzgyűrű és orsógomb mellett hét darab, ismeretlen funkciójú agyaggyűrű hevert.

A 181. sz. sír gömbös testű, kúpos nyakú, kisebb tálkával lefedett urnájának négy oldalán három-három, szabályos sorba rendeződő bronzpitykét találtunk. A pitykéket az edénytestre fekete, ragacsos masszáként megmaradt szerves anyaggal ragasztották. Az urna mellett, és az egyik tálkában agyagcsörgőt találtunk, benne több, borsszem nagyságú agyaggolyóval. A 214. sz. sír urnáját szintén szabályosan elhelyezett pitykéék díszítették, az urna mellett kisebb-nagyobb, síkozott peremű tálak, csizma alakú edény, csörgők, és egy ár alakú, ismeretlen funkciójú agyageszköz került elő. A hamvakat egyik sírban sem az urnába, vagy a nagyobb, síkozott peremű tálba, hanem a sírgödörbe szórták. A 284. sz. sírban a síkozott peremű, kannelurázott tál oldalán találtunk pitykéket. A 165. sz. sírban szintén volt egy csizma alakú edény.

A biztosan késő bronzkorhoz sorolható telepobjektumok száma csekély volt, de a lelőhely DNy-i részén megfigyeltünk egy planírozási réteget, amely valószí-

núleg a bronzkorhoz köthető. A humuszos, kevert réteg tetején elszórt állatcsontokat, őskori-bronzkori cserpeket és egy bronztűt tártunk fel, amelyből arra következtettünk, hogy a bronzkorban használták az elgyengített felszínt.

A leletanyag aprólékosabb vizsgálata döntheti el, hogy a feltárt gödrök, árkok közül melyek késő bronzkoriak, és melyek kora vaskoriak. A *vaskorból* viszonylag sok objektumot, nemcsak gödröket, hanem házakat, kemencéket, árkokat tudtunk dokumentálni. Néhány esetben kelta edénytöredékeket is találtunk gödrökben, ill. egy félig földbe mélyített négyszögletes házban.

A keltezési bizonytalanságok ellenére a lelőhely nagy részét a *szkíta* telepobjektumok (178) teszik ki. A lelőhely É-i felében 15 igen nagyméretű, földbe mélyített házat tártunk fel. Egy Ny–K-i és egy É–D-i sorba rendeződtek, ezzel kirajzolták a település alapvető szerkezetét. Alakjuk szabályos téglalap, sarkuk lekerekített, tengelyük megközelítőleg Ny–K tájolású. Betöltésük többrétegű, és egymáséhoz feltűnően hasonló volt, így minden bizonnyal egyazon időben használták őket. Letaposott padlóréteget ritkán találtunk, de a járósínt leggyakrabban megfigyelhető volt. A házak tengelyében általában 3–4 nagyméretű és mély cölöplyukat találtunk, melyek a felépítményhez tartozó vastag gerendákra utaltak. A lelőhely déli részén dokumentált háztípus viszonylag kisméretű, a közepén egy cölöplyuk tartotta a felépítményt. A házak leletanyaga elsősorban kézzel formált, valamint korongolt, jól iszapolt, szürke és vörös, jó minőségű kerámia, ezek közt festett darabok is előfordultak, melyek talán pontusi importból származtak. A kerámia mellett gyakoriak voltak az állatcsontok, orsógombok, szemesgyöngyök, csontárok, de kerültek elő fémkövek, bronz- és vastöredékek, valamint egy üvegkarperec-töredék is. A 835. sz. gödörben agyagkanalat és orsógombot találtunk. Kemencéket a házakon kívül találtunk, a házakban viszont átégett, kormos foltok, rétegek utaltak tűzrakásra. A szabadtéri kemencék közt akadt földbe vájt, agyagból tapasztott platnival, de jellemzőbb volt a kőből épített kemence, amelynek sütőfelületét mozaikszerűen egymás mellé illesztett kövekből rakták.

A *szarmata korból* mindössze tíz gödröt és egy kemencét tudtunk feltárni.

A tizenkét *kora avar kori* csontvázas temetkezés egy sírcsoportba rendeződött, a csoporttól távolabb, különülten került elő a 470. sz. gyereksír. A sírcsoporttól délebbre kilenc avar kori gödröt is találtunk. A sírok rabolatlanok, kettőt későbbi objektumok bolygattak. A téglalap alakú, egyenes oldalfalú sírgödröket igen mélyre ásták. A 111. sz. férfisír mélysége például az altalaj jelentkezési szintjétől számítva 172 cm. A gyereksírok jóval sekélyebbek voltak. A vázak tájolása megközelítőleg É–D, helyzetük háton fekvő, nyújtott. A legtöbb esetben jól megfigyelhető volt a sötétbarna, homokos állagúra korhadt, ácsolt deszkakoporsó nyoma. A koporsóknak oldala, alja, néha a teteje is dokumentálható volt, de nem kiemelhető. A koporsók alsó deszkáinak elbon-

tása után a legtöbb sírban, a sírgödrök északi és déli végében, teljes szélességben kibontakozott egy-egy téglalap alakú beásás. Ezekben megtaláltuk a koporsók lábának(?) deszkamaradványait, amelyek 5–10 cm-re mélyültek a beásásba, tehát a sírgödör aljának szintje alá. Általában véve a csontok jó megtartásúak voltak. Az eltemetettek közt hat nő, öt férfi és két gyermek volt.

A női sírok jellegzetes leletei a változatos alakú, kónikus, bikónikus, valamint korong alakú orsógombok. A női viselet elemei az egyszerű bronz fülbevalók kis granulált dísszel és a színes üvegpasszta-gyöngyök. Vaskés, vascsat szinte minden sírban előfordult. A 141. sz. férfisírban fogazott állatstílussal díszített, préselt bronz szíjvéget, a 111. számúban díszítetlen szíjvéget találtunk. A túlvilági étel- és italmellékletet tartalmazó edények általában a fej mellett kerültek elő, ritkábban a lábknál. Egy esetben két edény is volt a sírban. Leggyakrabban a gyenge minőségű, kézzel formált, kihajló peremű, szürke bögre. A 111. és 311. sz. sírokban csücskös peremű fazekakat találtunk. A 312. sz. sírban a bögre peremét benyomkodással díszítették. A 470. sz. sír tojás alakú edényének oldalát kör alakú bekarcolásokkal díszítették. Mindössze két korongolt edény került elő: egy gömbös testű, párhuzamos bekarcolásokkal díszített bögre, és egy karcsú testű, vörös, füles bögre.

A késő *Árpád-korban* (13–14. sz.) árkokkal határolták, osztották a területet, ahol gödröket, tüzelőhelyeket tártunk fel. A gödrök egy részében kevert hamus, égett, paticsos betöltésben viszonylag sok kerámiatöredék volt. Az egyik gödörben egy szenteltvíztartó töredékei, kő burkolólapok és kerámia padlótegla-töredékek kerültek elő. Különleges célra használták azt a mély árkot, amelyik aljában égésnyomok voltak, az árokhoz kitapasztott, átégett falú félgödrök csatlakoztak. Feltételezzük, hogy szárítás, füstölés, vagy valamilyen hőkezelés történt itt.

Három árok és hat gödör keltezhető a késő középkorra–kora újkorra, egyik gödörben vassarkantyút találtunk.

Munkatársak: Farkas Zoltán, Kiss Csaba (ELTE), Hargitai András, Hatos János, Orha Zoltán (SZTE) régészhallgatók; Bíró Csaba, Füredi Tibor, Hajdú Károly, Jakucs János, Kiss Enikő, Kovács Dömötör, Kulcsár Zoltán, Nagyistók Éva, Németh Dániel, Progli Szabolcs, Sas Alexandra régésztechnikusok.

RÁCZ TIBOR – SIKLÓDI CSILLA

236. Magyarcsanád határa (Csongrád megye) Ó, V?, Sza, Á

Az M43 autópálya Makó–országhatár szakasz tervezett nyomvonalának régészeti terepbejárása során a település határában az alábbi lelőhelyeket regisztráltuk.

Börcsök-dűlő, 49. sz. lh.: A nyomvonal 48+000–48+350 km-szakasza között nagy kiterjedésű őskori és szarmata (Kr. u. 3–4. sz.) telep felszíni nyomait találtuk meg. Az autópálya 48+000 km-szelvényénél, Makó–csomópont közti országút déli oldalán a nyomvonal 200 m